

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 236-1049

E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 25.07.2014 № 1/9-376

На № _____ від _____

Департаменти (управління) освіти і науки
обласних, Київської міської державних
адміністрацій

Ректорам (директорам) обласних інститутів
післядипломної педагогічної освіти,
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Про методичні рекомендації з питань
організації виховної роботи у
навчальних закладах у 2014/2015
навчальному році

Міністерство надсилає для практичного використання методичні
рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у
2014/2015 навчальному році.

Просимо довести їх до відома керівників навчальних закладів та
педагогічних працівників.

Рекомендації будуть розміщені на сайті МОН www.mon.gov.ua та на сайті
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitzo.gov.ua.

Додаток на 9 арк.

Заступник Міністра

Павло Полянський

Березіна Н. О., 481-32-31

Корецька Л. В., 248-21-38

Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи
у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році

2014-2015 навчальний рік є особливим з точки зору ведення виховної роботи: є діти, які загинули на Майдані, були поранені у збройних сутичках на Сході України, через соціально-політичну кризу втратили батьків, діти з внутрішньо переміщених осіб.

В контексті нових викликів, що постали перед країною, педагогічним працівникам необхідно переглянути практику виховної роботи та захисту дітей в навчальному закладі.

Педагоги і психологи можуть зробити багато для того, щоб заспокоїти учнів і допомогти їм адекватно ставитися до подій. Постійний контакт із вчителями та друзями допоможе дітям відновити відчуття безпеки. У такі часи відданість, співчуття та навички вчителя стають особливо важливими та потрібними.

Не завжди доречно радити дітям "забути про це". Дорослим необхідно бути завжди готовими до діалогу зі своїми учнями - вони повинні відчувати, що вчителі готові їх вислухати, допомогти проаналізувати відчуття та досвід.

Цьогоріч потрібно бути готовими до непростих запитань з боку учнів, дітям важливо почути відповіді на їхні "чому?". Діти мають безпосередній стосунок до того, що відбувається в країні: їхні батьки мобілізовані й застосовують зброю, працюють волонтерами. Варто надавати дітям чіткі пояснення зрозумілою їм мовою, не давати нездійснених обіцянок, але потрібно розповідати учням, що держава і громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України.

Взаємна підтримка ровесників в цій ситуації також важлива. Слід викликати в учнів, особливо на рівні початкової школи, довіру до того, що покликання педагогів-перетворити школу на безпечне для дітей середовище, що їхні батьки чи опікуни зроблять усе можливе, щоб вони почувалися у безпеці.

Також важливо підтримувати учнів у формуванні позитивних методів подолання стресу та страху, допомагати їм обрати оптимальні стратегії для тієї чи іншої ситуації. Першочергово необхідно з'ясувати, які саме методи і стратегії раніше допомагали їм долати страхи чи інші негативні емоції.

В навчальних закладах украї важливу роль відіграє мікроклімат у колективі. Педагоги мають бути спокійні й виважені. У цьому їм допоможуть звичайні розмови: обговорення домашнього завдання і т.п.. При цьому необхідно уникати додаткового тиску на дітей. Будь-яка поведінка, що може зашкодити чи відволікати їх, є неприпустимою.

Враховуючи велику кількість загиблих, варто оголошувати хвилину мовчання, наприклад, на початку уроку і пояснювати дітям, що так вшановуються загиблі й постраждалі.

У навчальному закладі необхідно мати інформацію про системи переадресації для дітей, що можуть потребувати додаткової допомоги і підтримки. Такі послуги можуть надаватися як на базі школи, так і спеціалістами державних

установ, професійних та громадських організацій. Якщо в одного з учнів спостерігаються серйозні проблеми, що не зникають з плином часу, такій дитині варто надавати спеціалізовану допомогу.

Особливу увагу педагогічні працівники повинні приділяти також власному самопочуттю: не забувати піклуватися про власне емоційне та фізичне здоров'я. Діти, які бачать довкола себе впевнених, спокійних та бадьорих дорослих, швидше повертаються до норми.

Події останніх місяців показали необхідність соціально-психологічного захисту і психологічної допомоги як окремим людям, так і цілим соціальним групам.

Діти, їхні родини потребують психологічної, подекуди психіатричної допомоги, медичного супроводу або реабілітації, моральної підтримки. Від того, як родина переживе шок від втрати члена сім'ї, значною мірою залежатиме те, як складеться подальша доля для членів такої родини. Душевні страждання, які пережили і переживають сім'ї Небесної сотні, загиблих військових, силовиків, Національної гвардії, жителі Одеси, цивільне населення Криму, Донбасу і всієї країни, не лікуються миттєво. Спільними зусиллями Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, Професійної асоціації дитячих аналітичних психотерапевтів, Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна», Всеукраїнської громадської організації «Жіночий консорціум України» розроблено методичні рекомендації «Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період». Книга містить рекомендації з організації діяльності з дітьми в період переживання соціально-політичних конфліктних та постконфліктних ситуацій. Окрему увагу також приділено роботі з педагогічними працівниками та батьками. Скористатися електронною версією зазначених методичних рекомендацій можна на сайті Українського науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи МОН і НАПН України: psyua.com.ua.

У цьому контексті, важливим є формування просоціальної поведінки підлітків. Підвищена чутливість до подій, що відбуваються - є передумовою формування просоціальної поведінки, що своєю чергою здійснюється шляхом впливів між вихованням у сім'ї та взаємодією учня у школі. Результат внутрішньої діяльності дитини над власними переживаннями та певна реакція на покарання чи похвалу допомагають сформувати основи просоціальної поведінки. Її форми різноманітні: від простої люб'язності до серйозної благодійної допомоги, яку надає людина іншим людям.

Задля консолідації суспільства необхідно посилити національно-патріотичний характер навчання та виховання, передбачивши використання у виховній роботі з учнями кращих традицій та звичаїв Українського народу.

Для прикладу, проявами патріотизму є громадянський вчинок юних нахімовців, які під час перепідпорядкування Севастопольської військово-морської академії Російській Федерації на знак протесту заспівали Державний Гімн України, поведінка учнів Української гімназії у м. Сімферополь. Безперечним прикладом патріотичного виховання є сучасні військові.

Необхідно планувати виховну роботу так, щоб допомогти дитині визначити, чим саме її сім'я, школа, вулиця, місто найкращі. Чому наша країна нам дорога. Давати дітям необхідно таку інформацію, що її діти здатні зрозуміти і обговорити зі своїми друзями.

Основним документом у сфері освітньої політики щодо патріотичного виховання підростаючого покоління є Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена спільним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони, Міністерства культури і туризму, Міністерства освіти і науки від 27.10.2009 № 3754/981/538/493 .

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на реалізацію проектів щодо виховання учнів у дусі патріотичного обов'язку, готовності до військової служби та захисту України, повазі до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави.

Крім того, під час організації навчально-виховного процесу необхідно дотримуватись приписів наказу Міністерства від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України».

Одним із дієвих засобів національно-патріотичного виховання є проведення дитячих та молодіжних ігор у позаурочний час таких, як всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра „Сокіл” („Джура”), фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс школярів України “Козацький гарт” тощо.

Варто активізувати діяльність історичних клубів в школах, ліцеях, коледжах, де учні матимуть можливість глибше ознайомитись зі сторінками нашої історії, відчутти самотність та неповторність культури представників всіх націй, що становлять українську політичну націю.

Під час проведення виховних заходів з молоддю доцільно використовувати навчальні дебати, що є важливим засобом розвитку в учнів критичного мислення та навичок аргументованого висловлювання.

Особливої уваги потребують питання превентивного виховання, які передбачають впровадження системи підготовчих та профілактичних дій педагога, спрямованих на запобігання формуванню в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки.

Проведений моніторинг стану кримінальних правопорушень свідчить про те, що превентивне виховання потребує удосконалення.

Так, упродовж 6-и місяців 2014 року в Україні 3296 неповнолітніх вчинили кримінальні правопорушення (досудове розслідування за якими закінчено). Із них: 1518 учнів загальноосвітніх навчальних закладів; 845 учнів професійно - технічних навчальних закладів.

Характерною ознакою криміногенної ситуації в підлітковому середовищі є зміна її структури в бік зростання корисливих злочинів. Найпоширенішими злочинами залишаються крадіжки, тобто майнові злочини, які складають 60 % від усіх злочинів, скоєних підлітками (статистичні дані в розрізі регіонів додаються).

Виховання емоційної культури та конструктивної поведінки особистості є одним із ключових пунктів виховного процесу сучасної школи. Його актуальність

обумовлена підвищеним рівнем тривожності школярів. Проявляється це у стресі, тривозі, агресії, особистісних розладах. Існує необхідність вчити дітей толерантному ставленню одне до одного, проводити роботу з розвитку комунікативних навичок спілкування.

Необхідно також налагодити взаємодію з органами внутрішніх справ щодо ефективної профілактики із застосуванням відновних практик для запобігання конфліктам та іншим негативним проявам учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

При плануванні превентивної роботи радимо взяти до уваги інформацію, яка характеризує соціологічний портрет сучасної дитини.

Так, упродовж 2009-2013 років Центром науково-освітніх інновацій та моніторингу м. Києва проведено ряд досліджень, у контексті яких вивчалися питання морально-духовного та етичного спрямування.

Характерологічний портрет чотирнадцяти-п'ятнадцятирічних підлітків визначився такою шкалою цінностей:

чесність, правдивість (82%);

почуття гумору (65%);

повага до інших (58%) та доброта (57%).

Найменш цінними рисами особистості сучасні підлітки вважають гордість (5,3%), практичність (9,6%), самокритичність (10,4%) і толерантність (16,2%). Те, що толерантність підлітки поставили на останнє місце, свідчить, що школа явно не допрацьовує.

Тривожним показником є те, що кожний п'ятий 14-15 - річний респондент цінує в людях уміння досягти бажаного будь-якою ціною та виплутатися з будь-якої ситуації; 17 % опитаних вважають, що поводитися треба так, щоб насамперед було зручно їм.

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на формування в учнів відповідальності, правомірності шляхів і засобів їх реалізації, моральних якостей, які б регулювали їхню поведінку.

Важливим в питаннях профілактики дитячої жорстокості та насильства є проведення належного сімейного виховання, відродження сімейних цінностей, підвищення ваги виховної функції сім'ї та підняття її авторитету, підготовка підростаючого покоління до дорослого, сімейного життя.

Орієнтація на сімейні цінності корелюється із результатами дослідження, проведеного у березні 2013 року Київським інститутом і проблем управління ім. Горшеніна: більшість молодих українців (65,3%) вважають сім'ю важливішою в житті, у порівнянні з кар'єрою. Цей факт є свідченням того, що попри глобалізацію сучасної цивілізації, українці ментально залишаються зорієнтованими на родинні цінності.

Актуальною є систематична й послідовна педагогізація батьківської громадськості, оскільки члени сім'ї – це перші вихователі дитини. У навчально-виховному процесі необхідно враховувати, що вплив сім'ї на підростаючу особистість залежить від багатьох факторів, а саме: склад сім'ї (повна – неповна, наявність членів старшого покоління); побутові умови; морально-психологічний

клімат; соціальна орієнтація; загальна культура; забезпечення єдності вимог до дитини усіх членів сім'ї; характер спілкування батьків із дитиною; єдність сімейних інтересів.

Цілеспрямована робота має проводитися щонайменше у двох напрямках: педагогічна просвіта батьків з використанням сучасних форм і методів та активне залучення їх до виховної роботи; підготовка підростаючого покоління до дорослого, сімейного життя.

Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України схвалена Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» (протокол № 9 від 14 листопада 2012 року), що містить основні положення щодо підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства. Документ також передбачає психолого-педагогічну просвіту батьків і їх активне залучення до роботи з дітьми в школі, створення сімейних клубів.

Рекомендуємо впроваджувати у навчальних закладах програми підготовки молоді до подружнього життя та формування відповідального батьківства. Зокрема, розроблено комплекс навчальних програм сімейного виховання «Сімейні цінності» для 8–9 класів (9, 17, 35, 70 годин), схвалений для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України від 03.07.2012 р. № 14.1/12-Г-156); навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» (35 годин) для педагогічних працівників (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України від 15.05.2013 р. № 14.1/12-Г-166). Методичні матеріали з цієї проблематики розміщено на офіційному сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua) у розділі «Навчально-методичне забезпечення виховної роботи».

З огляду на ймовірність швидкоплинної зміни ситуації, навчальним закладам у взаємодії з органами державної влади, батьківською громадськістю, неурядовими організаціями бути готовими гнучко реагувати на прояви тих чи інших тенденцій, застосовувати сучасні інформаційні та інші технології задля надання психологічної та педагогічної допомоги дітям та їх батькам.

Відомості
про кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми, за якими закінчено досудове розслідування за 6 місяців 2014 року

Найменування регіонів та залізниць	всього	з них										
		тяжких та особливо тяжких злочинів	умисне вбивство (та замах)	умисне тяжке тілесне ушкодження	Згвалтування (та замах)	Грабж	Розбій	шахрайство	вимагання	крадіжка	хуліганство	
Автономна Республіка Крим												
Вінницька область	127	52	1	1		7				80	6	
Волинська область	125	56		2		8	2	4	1	75	2	
Дніпропетровська область	414	229	3	2	2	48	5	15		225	5	
Донецька область	495	212	1	4		42	9	11	2	322	12	
Житомирська область	227	113	1	1		10	2	6		143	4	
Закарпатська область	141	89		1		10		2		103	1	
Запорізька область	250	126	1	1		14	20	15		135	9	
Івано-Франківська область	101	39		1		6		7		62	6	
Київська область	167	75	1	3	1	7				97	5	
місто Київ	156	49	1	2		14	5	3	2	82	4	
Кіровоградська область	163	67		4		7	1	6		110	4	

Луганська область	304	144	3	3		27	4	8	1	190	3
Львівська область	164	68	1			14		7	3	94	7
Миколаївська область	243	112	1			25	2	6		147	3
Одеська область	418	211		3	1	23	5	6		282	4
Полтавська область	136	49	2	1		11		10		79	1
Рівненська область	100	36				8	1	1	1	61	2
місто Севастополь											
Сумська область	222	89	1		1	15	1	2	2	122	8
Тернопільська область	55	27	1			4		2		26	5
Харківська область	308	126	4	1		43	7	6		193	6
Херсонська область	121	47	1	1		13		3		80	
Хмельницька область	102	49		1		14	1	1		53	1
Черкаська область	100	39	1	3		6	1	4		60	1
Чернігівська область	107	50	1	2		8	3	2		46	2
Чернівецька область	56	21				2				45	
Усього по УМВС	4802	2173	25	37	5	386	69	127	12	2912	101
Донецька залізниця	29	6				1				22	
Львівська залізниця	11	3								5	
Одеська залізниця	7					1				2	2
Придніпровська залізниця	6	2				2				4	

Південно-Західна залізниця	18	6				1				10	
Південна залізниця	13	5					3			2	2
Усього по залізницях	84	22				5	3			45	4
Усього по Україні	4886	2195	25	37	5	391	72	127	12	2957	105

Відомості

про неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення (досудове розслідування за якими закінчено)

Найменування регіонів та залізниць	Усього	з них	
		учні загальноосвітніх навчальних закладів	учні професійно-технічних навчальних закладів
Автономна Республіка Крим			
Вінницька область	113	65	27
Волинська область	84	37	29
Дніпропетровська область	276	112	73
Донецька область	331	145	94
Житомирська область	173	72	38
Закарпатська область	100	54	19
Запорізька область	186	72	34
Івано-Франківська область	89	36	33
Київська область	102	39	22

місто Київ	103	39	20
Кіровоградська область	122	54	47
Луганська область	197	100	57
Львівська область	146	78	34
Миколаївська область	159	81	45
Одеська область	180	94	21
Полтавська область	98	37	30
Рівненська область	94	45	22
місто Севастополь			
Сумська область	134	72	42
Тернопільська область	41	15	13
Харківська область	180	84	47
Херсонська область	81	55	8
Хмельницька область	57	25	24
Черкаська область	81	30	19
Чернігівська область	72	33	21
Чернівецька область	34	19	8
Усього по УМВС	3233	1493	827
Донецька залізниця	22	12	6
Львівська залізниця	6	1	3

Одеська залізниця	7		2
Придніпровська залізниця	7	4	2
Південно-Західна залізниця	10	2	3
Південна залізниця	11	6	2
Усього по залізницях	63	25	18
Усього по Україні	3296	1518	845